

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

PEDAGOGICAL CONDITIONS OF ENVIRONMENTAL COMPETENCE FORMATION FOR PRIMARY SCHOOL PUPILS

Стаття присвячена одній з актуальних проблем розвитку учнів початкової школи – формуванню екологічної компетентності учнів в освітньому процесі початкової школи. Зокрема розкривається сутність таких понять як компетентність, екологічна компетентність, педагогічні умови її формування. Актуальність окресленої проблеми в умовах парадигмальних змін зумовлених наявністю стійких суперечностей між існуючими фундаментальними науковими здобутками, сформованими еколого-орієнтованими цінностями майбутніх педагогів і недостатню орієнтацію їх на майбутній зміст в професійній діяльності, визначення екологізації шкільної освіти пріоритетним, системоутворювальним чинником у гармонізації культурно-освітнього простору тощо. Компетентність розглядається як динамічна комбінація знань, розуміння, умінь, цінностей, інших особистісних якостей, що опісують результати навчання за освітньою програмою, а екологічна компетентність як особистісна характеристика, здатність індивіда приймати рішення і діяти в життєвих ситуаціях так, щоб наносити довіллю якомога меншої шкоди. Екологічна компетентність ґрунтується на суб'єктних цінностях, смислах, переконаннях, знаннях, уміннях, вольових якостях особистості й проявляється ситуативно в практичній діяльності. Екологічно компетентна людина прагне відповідально вирішувати життєві ситуації та організовує своє життя на основі пріоритетності цінностей збереження довілля. Основна увага приділяється визначенню змісту педагогічних умов формуванню екологічної компетентності учнів початкової школи, що розглядаються як особливості організації навчально-виховного процесу у початковій школі, що детермінують результати виховання, освіти та розвитку особистості учня, об'єктивно забезпечують можливість їх досягнення. Серед них акцентується увага на такі, як готовність вчителя до формування екологічної компетентності учнів, створення сприятливого навчально-виховного середовища формування екологічної компетентності учнів, екологізація змісту навчання за рахунок міжпредметних зв'язків із навчальними дисциплінами, моніторинг результатів формування екологічної компетентності учнів основної школи.

Ключові слова: екологічна компетентність, педагогічні умови, готовність вчителя, навчально-виховне середовище, екологізація змісту освіти, моніторинг, учні початкової школи.

The article describes the most actual problems in the development of primary pupils including the environmental competence formation. In particular, the essence of such concepts as competence, environmental competence, pedagogical conditions of formation are revealed. Relevance of the outlined problem is in the context of paradigm changes caused by the existence of persistent contradictions between existing fundamental scientific achievements, formed by ecologically-oriented values of future teachers and their lack of orientation on the future professional activity, defining environmental education as a priority, system-forming factor in the harmonization of cultural and educational spaces, etc. The competence is shown as a dynamic combination of knowledge, understanding, skills, values, and other personal qualities that describe the learning results based on educational program, and environmental competence as a personal characteristic, the ability of an individual to make decisions and to act in different life situations to reduce the environmental damage. Ecological competence is based on such subjective values as meanings, beliefs, knowledge, skills, volitional qualities of personality and manifests itself situationally in practical activity. An environmentally competent person strives to respond to life situations responsibly and organizes his or her life based on the priority of environmental values. The main attention is given to the content of pedagogical conditions for the formation of ecological competence among primary pupils, which are considered as organization peculiarities of the educational process in primary school and determine the results of education, development of the student's personality, objectively ensure their achievement. Also, the attention is given to teacher's readiness for the formation of pupils' ecological competence, creation of a favorable educational environment for the formation of ecological competence among pupils, ecologization of education through cross-curricular links, monitoring the results of ecological competence formation. **Key words:** ecological competence, pedagogical conditions, teacher's readiness, educational environment, ecological education, monitoring, primary school pupils.

УДК 373.3

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2020-20-3-2>

Молодиченко В.В.,

докт. філос. наук,
професор кафедри початкової освіти
Мелітопольського державного
педагогічного університету імені
Богдана Хмельницького

Сердюк А.М.,

канд. геогр. наук,
доцент кафедри початкової освіти
Мелітопольського державного
педагогічного університету імені
Богдана Хмельницького

Молодиченко Н.А.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри початкової освіти
Мелітопольського державного
педагогічного університету імені
Богдана Хмельницького

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Гармонізація відносин суспільства і природи вимагає насамперед ціннісного ставлення людини до навколишнього природного середовища, якої можна досягти лише на основі знання законів природи, логіки природних процесів, що забезпечуються на державному рівні засобами освіти із чітким визначенням завдань, які передбачають зміни в професійній підготовці майбутніх фахівців

у закладах вищої освіти та реалізації в закладах загальної середньої освіти. Актуальність окресленої проблеми в умовах парадигмальних змін зумовлених наявністю стійких суперечностей між фундаментальними науковими здобутками у вирішенні проблем загальної професійної підготовки майбутніх вчителів та формуванню особистості учня початкової школи і відсутністю теоретико-методологічно обґрунтованих технологій форму-

вання ціннісного ставлення до природи; сформованими еколого-орієнтованими цінностями майбутніх педагогів і недостатню орієнтацію їх на майбутній зміст в професійній діяльності відповідно до невідомих ще екологічних та педагогічних умов у формуванні екологічної свідомості особистості молодшого школяра та формах їх прояву; вимогами до рівня екологічної культури особистості, що навчається, що є актуальним в сучасних умовах і реальним станом освітнього процесу з цього напрямку; визначення екологізації освіти пріоритетним, системоутворювальним чинником у гармонізації культурно-освітнього простору і невідповідною аргументацією зазначеного положення у нормативній і спеціальній літературі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблеми екологічної освіти розглядалися відповідно до вікових особливостей українськими та зарубіжними вченими: дошкільників (М.М. Кот, Л.В. Іщенко, М.В. Роганова); молодших школярів (Т.В. Машарова, Д.І. Мельник, І.Г. Павленко, О.О. Плешаков, Н.О. Пустовіт); учнів середньої (О.В. Король, А.В. Марина, Г.С. Марочко) та старшої школи (О.М. Головка, О.В. Лабенко, Г.Д. Панченко, І.Н. Пономарьова, І.Т. Суровегіна). Екологічна освіта стала предметом уваги у процесі викладання окремих шкільних предметів: біології – Н.В. Вадзюк, М.В. Гриньова, Г.П. Мегалінська, В.Б. Стрельцова, Д.І. Трайтак; географії – А.С. Волкова, Т.Г. Литвинова, Л.М. Немець, В.В. Ніколіна, М.П. Откаленко, О.В. Плахотнік, А.Й. Сиротенко; математики, фізики – В.В. Коваль, М.К. Мухлібаєв, Є.А. Турдікулов, В.Д. Шарко, М.І. Шкіль; хімії – Н.М. Буринська, Г.В. Єльнікова, О.В. Куратова, В.М. Назаренко, П.В. Самойленко, О.Г. Ярошенко.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Формування екологічної компетентності учнів початкової школи вимагає розроблення нових та удосконалення існуючих педагогічних умов з урахуванням сучасних вимог суспільства, організації освітнього середовища, формування екологічно спрямованої особистості учня початкової школи.

Мета статті – розглянути дієвий алгоритм формування екологічної компетентності учнів початкової школи через оптимальне застосування педагогічних умов означеного процесу.

Виклад основного матеріалу. У «Концепції екологічної освіти в Україні» наголошується, що екологічна освіта як цілісне культурологічне явище повинна спрямовуватися на формування екологічної культури, яка є складовою системи національного і громадянського виховання всіх верств населення. У цьому документі значне місце відведено громадянській компоненті становлення системи екологічної освіти в державі [5, с. 3–4].

За Г. Науменком, значний методологічний, світоглядний і соціокультурний резонанс від усього,

що стосується екології, робить останню надзвичайно філософською. Саме філософсько-світоглядний рівень аналізу екологічної проблематики спроможний узагальнити роз'єднаний конкретно-екологічний матеріал до єдиної системи, надати екологічній освіті визначеності й концептуалізації. Загалом екологія стає важливим епістемологічним фактором сучасного наукового дослідження і необхідним компонентом становлення нової системи освіти [9, с. 11]. Автор вважає, що екологія як наукова дисципліна є специфічним, неоднозначним і надзвичайно складним предметом для залучення до освітнянського процесу, оскільки предметне поле й методика викладання екології характеризуються певною невизначеністю і знаходяться у стадії формування. Програми шкільного навчання, як правило, переобтяжено конкретикою стосовно колообігу хімічних елементів і речовин на планеті, описом типів і шляхів забруднення природного довкілля, еволюції життя на планеті, визначення меж біосфери тощо. Безумовно, означені питання важливі для екології, але вони переважно вивчалися в курсах природознавства початкової школи, біології та географії основної школи та ін. Їх можна кваліфікувати як підготовчий етап власне екологічної освіти, яка покликана формувати нове світобачення і новий спосіб життя людини, що включає в себе засади як раціонального природокористування, так і ефективної соціальної практики [9, с. 12].

Щодо розуміння поняття «компетентність» необхідно зауважити, що сучасна наука розглядає її з різних сторін, що викликає багатовекторність цього поняття. Компетентність – це «сукупність знань і умінь, необхідних для ефективної професійної діяльності: вміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію»; «компетентність» визначається як динамічна комбінація знань, розуміння, умінь, цінностей, інших особистісних якостей, що описують результати навчання за освітньою програмою тощо [2; 3].

Екологічна компетентність як особистісна характеристика – це здатність індивіда приймати рішення і діяти в життєвих ситуаціях так, щоб наносити довкіллю якомога меншої шкоди. Конкретизуючи екологічну компетентність, називають ще такі характеристики, як прояв екологічної культури людини у її «зоні відповідальності» («зоною відповідальності» є та частина довкілля, у якій кожна конкретна людина здійснює власну діяльність і тому може реально впливати на її стан); характеристику, що дає змогу сучасній особистості відповідально вирішувати життєві ситуації, підпорядковуючи задоволення своїх потреб принципам сталого розвитку; здатність людини до ситуативної діяльності у побуті й природному оточенні, коли здобуті екологічні знання, навички, досвід і цінності актуалізуються в уміння приймати рішення й викону-

вати адекватні дії, усвідомлюючи їх наслідки для довкілля; здатність застосовувати екологічні знання й досвід у професійних і життєвих ситуаціях, керуючись пріоритетністю екологічних цінностей і непрагматичною мотивацією взаємодії з довкіллям на основі усвідомлення особистої причетності до екологічних проблем і відповідальності за екологічні наслідки власної професійної та побутової діяльності; показник сформованості екологічної культури особистості [10, с. 8–10].

Формування екологічної компетентності особистості є одним з головних завдань освіти для сталого розвитку суспільства. Філософія освіти сталого розвитку будується на аксіологічних пріоритетах відповідальності кожної людини й людства загалом за наслідки впливу своїх дій на майбутнє цивілізації. Екологічна компетентність – це синтез особистісних якостей, творчих здібностей, знань, умінь та індивідуального досвіду, цілісність яких забезпечує здатність людини вмотивовано будувати свою життєдіяльність у гармонії з навколишнім середовищем, суспільними та особистісними потребами й цінностями, усвідомлюючи власну відповідальність за вплив своєї професійної та побутової діяльності на довкілля. Екологічна компетентність ґрунтується на суб'єктних цінностях, смислах, переконаннях, знаннях, уміннях, вольових якостях особистості й проявляється ситуативно в практичній діяльності. Екологічно компетентна людина прагне відповідально вирішувати життєві ситуації та організовує своє життя на основі пріоритетності цінностей збереження довкілля.

Вітчизняний дослідник і педагог О. Вишневецький серед різних аспектів виховання розкриває зміст валео-екологічного виховання. Особливу увагу приділяє єдності людини і природи, характеристиці людини як «споживача природи», розкриває нові засади спілкування з природою, пізнання довкілля, характеризує природу як «виховника людини». Автор вказує на дві складові особистості людини: матеріальне і духовне, а відповідно і «двох систем цінностей – тих, які регулюють поведінку у різних сферах суспільного буття, і тих, що визначають ставлення до матеріального середовища, з яким поєднане тіло людини, її матеріальне існування і матеріальна діяльність» [1, с. 193–194].

Аналіз компонентного складу екологічної компетентності засвідчує, що в її структурі науковці виділяють різну кількість компонентів. У кожній зі структур є компоненти, що містять знання (знаннявий, знанняво-змістовний, інформаційно-досвідний, інтелектуальний, змістовий, когнітивний), вміння та навички (практичний, діяльнісний, практико-дієвий, операційно-технологічний, поведінково-діяльнісний, діяльнісно-практичний) і особистісне ставлення учнів до екологічних проблем (мотиваційний, аксіологічний, ціннісно-мотиваційний, особистісний, ціннісні орієнтації, потреби,

мотиви, досвід екологічної діяльності, мотиваційно-вольовий, рефлексивний).

Відповідно Закону України «Про вищу освіту» – компетентність треба розглядати як здатність особи успішно соціалізуватися, навчатися, провадити професійну діяльність, яка виникає на основі динамічної комбінації знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей [4].

Розкриваючи зміст поняття «педагогічні умови», логічним є твердження, що йдеться про обставини, пов'язані з організацією навчально-виховного процесу початкової школі, з тим зовнішнім навчально-виховним середовищем, у якому відбувається пізнавальна, навчальна, науково-дослідницька і виховна діяльність учнів, спрямована на формування в них насамперед екологічних знань, умінь і навичок, розвиток їх світоглядної культури, екологічної компетентності тощо.

Аналіз наукових джерел свідчить про те, що педагогічними умовами прийнято вважати зовнішні обставини, які забезпечують функціонування та розвиток процесу, що вимагає певного упорядкування – організації. Організація розуміється як процес досягнення визначеності в зовнішніх і внутрішніх відносинах систем, необхідної для забезпечення стійкості систем у змінному середовищі проживання. Отже, педагогічні умови ми визначаємо як особливості організації навчально-виховного процесу у початковій школі, що визначають результати виховання, освіти та розвитку особистості учня, об'єктивно забезпечують можливість їх досягнення.

У процесі організації якоїсь конкретної діяльності для її ефективності необхідно виділяти певні умови реалізації даної сукупності процесів. Умова – це те, від чого залежить дещо інше (обумовлює); істотний компонент комплексу об'єктів (речей, їх станів, взаємодії), з наявності якого з необхідністю впливає існування даного явища. Саме педагогічні умови – це одна зі сторін закономірності певного (виховного, навчального) процесу [6, с. 246].

Педагогічні умови, що впливатимуть на перебіг формування екологічної компетентності учнів початкової школи характеризуються такими рисами:

- педагогічні умови повинні враховувати професійний розвиток і готовність учителя початкової школи до формування екологічної компетентності учнів;

- формування екологічної компетентності буде більш ефективним, якщо створювати для учнів сприятливе навчальне середовище, що забезпечує мотивацію екологічної діяльності та формування екологічних цінностей;

- оскільки екологічна компетентність формується на міжпредметному рівні, то необхідно забезпечити екологізацію змісту навчання за рахунок

міжпредметних зв'язків із дисциплінами навчального плану початкової школи;

- застосування інформаційно-комунікативних технологій у закладах загальної середньої освіти значно розширює й урізноманітнює форми та методи формування екологічної компетентності учнів;

- моніторинг якості формування екологічної компетентності сприятиме розвитку особистості молодшого школяра загалом.

Отже, першою умовою, яка забезпечує ефективне формування екологічної компетентності учнів є готовність вчителя до формування екологічної компетентності учнів. При обґрунтуванні цієї педагогічної умови, ми виходили з того, що для успішного формування екологічної компетентності учнів учитель повинен бути готовим до її формування в учнів. Тому екологічну компетентність учнів початкової школи ми розуміємо як набути в процесі навчання їхню інтегративну характеристику, що визначає готовність і здатність школярів до екологічної діяльності і ґрунтується на знаннях, уміннях, досвіді, ціннісних орієнтаціях, які формуються в процесі вивчення навчальних (природничих) дисциплін. І саме готовність до розвитку цієї якості в учнів повинна бути сформована в учителів початкової школи у процесі професійної підготовки в педагогічному ЗВО.

Аналіз практики сучасної екологічної освіти студентів у ЗВО дозволив виявити певну суперечність, сутність якої полягає в тому, що формування екологічної компетентності має загальнопедагогічний, соціокультурний вимір і вимагає комплексного підходу в закладі освіти, тоді як фактично реалізація зазначених завдань звужена до предметноцентрованого формату в межах курсу екології, обмежується теоретичною підготовкою, відірваною від практично-професійної, конкретної екологічної діяльності у професійній сфері й побуті. Як свідчить аналіз практики, підготовці учителів початкової школи до розвитку екологічної компетентності учнів приділяється ще недостатньо уваги. Її відображають уміння раціонально використовувати природні ресурси та сприяти їх охороні; розуміти роль екологічної освіти та просвіти в природоохоронній діяльності людини; прогнозувати й аналізувати наслідки антропогенних впливів на довкілля; уміти оцінювати проблеми, пов'язані з озоновим шаром і парниковим ефектом; користуватися стандартами вмісту пріоритетних забруднювачів в Україні, країнах ЄС, США згідно з рекомендаціями ВООЗ.

До основних показників сформованості екологічної компетентності учителів початкової школи можна віднести:

- знання змісту державних документів, що орієнтують вчителя на необхідність формування в учнів екологічної компетентності;

- володіння вчителем термінологічним апаратом стосовно поняття «екологічна компетентність» та її місце в ієрархії компетентностей;

- знання про структуру екологічної компетентності та її функції;

- знання про основні екологічні проблеми та способи їх вирішення;

- обізнаність із екологічною проблематикою, усвідомлення екологічних проблем місцевого рівня, наявність досвіду вирішення екологічних проблем;

- місце екологічних цінностей в ієрархії особистісних, характер ставлення до природи, екологічно безпечна поведінка і діяльність у професійній та побутовій сферах;

- готовність приймати рішення і діяти в довіллі з мінімальною шкодою для нього, відповідальність за екологічні наслідки своєї діяльності;

- досвід здійснення екопедагогічної діяльності що включає планування процесу екологічного виховання учнів на уроках і в позакласній роботі; розробку факультативних курсів екологічної тематики; проектування уроків, орієнтованих на досягнення цілей екологічного виховання школярів; розробку завдань екологічного спрямування під час навчальної практики; реалізація міжпредметних зв'язків; проведення заходів з учнями і батьками та ін.

Друга умова: створення сприятливого навчально-виховного середовища формування екологічної компетентності учнів. Обґрунтування вибору зазначеної умови пов'язане з реалізацією особистісного компоненту екологічної компетентності (мотиви екологічної діяльності, екологічні цінності) учнів початкової школи. Роль педагогічного середовища як чинника формування особистості підкреслювалася багатьма видатними педагогами минулого К.Д. Ушинський, А.С. Макаренко, В.А. Сухомлинський та ін.).

Аналіз педагогічної літератури засвідчив, що сприятливе навчально-виховне середовище трактують як:

- один із чинників формування особистості;

- середовище, в якому взаємодія всіх суб'єктів педагогічного процесу має своїм результатом їхнє духовне, інтелектуальне, моральне, естетичне, фізичне взаємозбагачення, сприяє розвитку творчого потенціалу, самореалізації особистості, формує готовність до особистісного самовдосконалення, забезпечує реалізацію співтворчості в межах гуманістичної парадигми [7; 8; 10; 11]. Як зазначає О. Макагон [7, с. 8–9] ефективність і стабільність сприятливого навчально-виховного середовища підвищуються, якщо воно утворює єдиний інтегративний простір, що складається з різних мікросередовищ: інтелектуального, психологічного науково-методичного, соціального, культурно-естетичного, фізичного, санітарно-гігієнічного, електронного. Дослідник виокремлює

дві групи чинників організації навчально-виховного середовища, що впливають на результати діяльності суб'єктів педагогічного процесу: позитивні (формування іміджу школи; сприятливий психологічний мікроклімат у класі; максимальна реалізація можливостей, здібностей і потреб учнів; упровадження інновацій у педагогічний процес; результативність діяльності учнів; ефективний спосіб управління; піклування про суб'єктів педагогічного процесу; матеріально-технічне забезпечення) та негативні (перевантаження фізичні, психічні, професійні; втома; відсутність взаєморозуміння між учителем, учнями й батьками; слабка матеріальна база; низький культурний та освітній рівень суб'єктів педагогічного процесу; авторитарний стиль управління; конфліктні ситуації).

Показниками сприятливого навчально-виховного середовища формування екологічної компетентності учнів є: включеність школярів та учителів у сумісну екологічну діяльність; гармонійність усіх суб'єктів педагогічного процесу у вирішенні екологічних питань; довіру, розвиток гармонійних взаємин між усіма суб'єктами педагогічного процесу; довіра і висока вимогливість один до одного у вирішенні екологічних питань; інформованість суб'єктів педагогічного процесу про цілі і стан справ; позитивне ставлення до цілей сумісної діяльності; задоволеність приналежністю до колективу; позитивне ставлення до оцінки результатів своєї діяльності та діяльності колективу; сприятливий психологічний мікроклімат; демократичний стиль управління; стан емоційної задоволеності як результату сумісної діяльності; відповідна матеріальна база.

Серед вимог до створення сприятливого навчально-виховного середовища під час формування екологічної компетентності учнів науковці наводять наступні: вчитель повинен враховувати психологічні особливості учнів, їх реальні навчальні можливості; стимулювати позитивне ставлення учнів до навчально-пізнавальної діяльності, формуючи позитивну мотивацію учнів як до навчальної так і до екологічної діяльності; забезпечення позитивного настрою вчителя на проведення заняття, що потребує зібраності, уважності, самоконтролю, самовладання, контакту з класом.

Третя умова: екологізація змісту навчання за рахунок міжпредметних зв'язків з навчальними дисциплінами. Зважаючи на вищезазначене, міжпредметні зв'язки будемо розуміти як спосіб екологізації змісту предметів в початковій школі за рахунок інтеграції знань учнів з різних освітніх галузей – природничої, соціальної та здоров'язбережувальної, громадянської та історичної, математичної тощо. Велика роль у формуванні екологічної компетентності учнів належить загальній екологізації педагогічного середовища, тобто створенню в навчальному закладі єдиного

педагогічного простору, який забезпечуватиме умови для підвищення ефективності цього процесу.

Четверта умова: моніторинг результатів формування екологічної компетентності учнів початкової школи. Поставити правильну мету, визначити завдання процесу неможливо без моніторингу. Його головна мета отримати чітке уявлення про ті причини, які будуть допомагати або перешкоджати досягненню намічених результатів. У процесі моніторингу збирається та аналізується вся необхідна інформація про реальні можливості педагогів і учнів, рівень їх попередньої підготовки та багатьох інших важливих обставин у формуванні екологічної компетентності учнів. Відбувається коректування первинних завдань: дуже часто конкретні умови змушують їх переглядати, приводити у відповідність з реальними можливостями.

Відповідно до традиційних етапів алгоритм проведення моніторингу формування екологічної компетентності учнів початкової школи буде таким:

- формування мети і цілей моніторингу, що передбачає визначення критеріїв, показників, індикаторів якості вимірювання;
- добір інструментарію для проведення моніторингу (цілеспрямований вибір анкет, тестів, методик тощо);
- планування й організація педагогічного дослідження;
- збирання, оброблення й аналіз даних за обраними методиками;
- вироблення рекомендацій для вдосконалення досліджуваного явища;
- контроль і корекція результатів, рефлексія.

Забезпечення зазначених умов реалізації методики формування екологічної компетентності учнів початкової школи забезпечить ефективність та результативність її здійснення.

Висновки. Екологічна компетентність – це синтез особистісних якостей, творчих здібностей, знань, умінь та індивідуального досвіду, цілісність яких забезпечує здатність людини вмотивовано будувати свою життєдіяльність у гармонії з навколишнім середовищем, суспільними й особистісними потребами й цінностями, усвідомлюючи власну відповідальність за вплив своєї професійної та побутової діяльності на довкілля. Екологічна компетентність ґрунтується на суб'єктних цінностях, смислах, переконаннях, знаннях, уміннях, вольових якостях особистості й проявляється ситуативно у практичній діяльності. Екологічно компетентна людина прагне відповідально вирішувати життєві ситуації та організовує своє життя на основі пріоритетності цінностей збереження довкілля.

До основних педагогічних умов ефективного формування екологічної компетентності учнів початкової школи належать готовність вчителя до формування екологічної компетентності учнів, створення сприятливого навчально-виховного

середовища формування екологічної компетентності учнів, екологізація змісту навчання за рахунок міжпредметних зв'язків з навчальними дисциплінами, моніторинг результатів формування екологічної компетентності учнів початкової школи.

Найпоширенішими формами екологічної освіти у початковій школі під час урочної діяльності є: інтегровані уроки, уроки-подорожі, уроки-експедиції, мініконференції, дискусії, екскурсії, екологічні ігри, розробка екологічних проєктів, заняття з використанням сучасних інформаційних і телекомунікаційних технологій.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : посібник. Дрогобич : Коло, 2006. С. 190–210.
2. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
3. Державний стандарт початкової освіти Затверджено постановою КМУ від 21 лютого 2018 р. № 87.
4. Закон України «Про освіту». *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2017. № 38–39. Ст. 380.
5. Концепція екологічної освіти України. *Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України*. 2002. № 7. С. 3–23.
6. Липова Л., Лукашенко Т., Малишев В. Екологічна компетентність особистості в умовах фундаменталізації освіти. *Освіта регіону*. 2012. № 3. С. 246.
7. Макагон О.Е. Організаційно-педагогічні умови створення сприятливого навчально-виховного середовища в загальноосвітньому навчальному закладі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Харків, 2007. 23 с.
8. Мендерецький В.В. Реалізація міжпредметних зв'язей при формуванні експериментальних умінь учасників в обучении физике в 7-8 классах : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 1992. 212 с.
9. Науменко Г.Г. Освіта як системний чинник формування екологічної культури майбутніх вчителів : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.10 / Національний педагогічний ун-т ім. М.П. Драгоманова. Київ, 2009. 20 с.
10. Формування екологічної компетентності школярів : науково-методичний посібник / Н.А. Пустовіт, О.Л. Пруцакова, Л.Д. Руденко, О.О. Колонькова. Київ : Педагогічна думка, 2008. 64 с.
11. Формування екологічного мислення молодших школярів : навчально-методичний посібник / Т.Д. Олексенко, В.Д. Мелаш, В.В. Молодиченко. Мелітополь : ВПЦ «Lux», 2019. 267 с.